

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**

ІСАЄВА Оксана Степанівна

УДК 378.371

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У
ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Гриньова Валентина Миколаївна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри теорії і методики
професійної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кайдалова Лідія Григорівна,
Національний фармацевтичний університет (м. Харків),
завідувач кафедри педагогіки і психології;

доктор педагогічних наук, професор
Сасенко Наталія Віталіївна,
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, завідувач кафедри іноземних мов № 2;

доктор педагогічних наук, професор
Стрельников Віктор Юрійович,
ВНЗ УКООПспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі», завідувач кафедри педагогіки
та суспільних наук.

Захист відбудеться **«25» січня 2017 року о 10⁰⁰** годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. № 216, м. Харків, 61002.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (вул. Валентинівська, 2, ауд. № 215-В, м. Харків, 61168).

Автореферат розісланий «23» грудня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Система вищої освіти в Україні продовжує оновлюватися, інтегруючись у європейський та світовий освітній простір. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. визначено комплекс заходів щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, стрижнем якої є розвивальна, культуротворча домінанта, виховання духовно і морально розвиненої особистості, яка здатна мобільно адаптуватися у швидкоплинному світі, самореалізовуватися у соціумі, використовувати здобуту інформацію для творчого вирішення професійних проблем і ситуацій.

Згідно з Концепцією реформування системи підготовки фахівців-медиків в Україні, Концепцією розвитку вищої медичної освіти особливої актуальності набуває проблема формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів як висококваліфікованих фахівців медичної галузі, професійна компетентність яких відповідає міжнародним стандартам. Однак у сучасних умовах зазначена мета реалізовується на недостатньому рівні, оскільки студенти мають низький рівень поінформованості щодо майбутньої професії, особистісних якостей, якими повинен володіти лікар, морально-етичних аспектів професійної діяльності.

У науковій літературі розглядаються питання удосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх лікарів, дискутується зміст їхньої професійної культури.

Підвищені вимоги щодо професійної діяльності та особистості лікаря визначають особливості організації його як професійної, так і гуманітарної підготовки. У сучасних соціокультурних умовах вона покликана вирішувати складні завдання: по-перше, сприяти соціальному розвитку особистості майбутнього лікаря, його загальноосвітній і культурологічній підготовці; по-друге, забезпечувати професійне зростання в обраній галузі медичної діяльності. Розвиток особистості лікаря, набуття ним професійної компетентності та оволодіння основами професійної й особистісної культури дозволять йому успішно виконувати професійну діяльність.

Культура як освітня цінність у розвитку й вихованні студентів-медиків повинна виявлятися у культурі буття, мислення, дозвілля, відносинах, спілкуванні, світоглядній культурі, естетичній діяльності. Адже лише у культурному середовищі можуть сформуватися фахівці, здатні вільно і глибоко мислити, створювати й використовувати інтелектуальні та моральні цінності, відповідності яким постійно потребує суспільство загалом і медичні заклади зокрема. Тому особливої актуальності набуває теза «Від людини освіченої – до людини культури».

Проблему культури як особливого феномену досліджували М. Булатов, Ю. Давидов, Д. Давидович, Ю. Жданов, К. Іванова, М. Каган, В. Казачков, І. Кант, В. Остафійчук, О. Погорілий, Є. Подольська, В. Поліщук, О. Семашко, Н. Соболева, Л. Сохань, В. Табачковський. Зокрема, культуру як сферу реалізації людських

цінностей, ступінь саморозвитку і самореалізації розглядали А. Арнольд, О. Газман, П. Гуревич, А. Коршунов, Н. Крилова, Л. Морозова, Н. Саєнко, В. Семенов, Є. Соколов, В. Стрельников, М. Шибасєва; як виявлення людяності – Л. Бурдейна, Ю. Давидов, І. Зязюн, В. Малахов, В. Менжулін та інші.

Учені частково досліджували окремі аспекти професійної культури: визначення професійно-важливих якостей (В. Корзунін), становлення професійної ідентичності лікаря (О. Денисова), професійно-особистісну культуру (М. Тараришкіна), професійний особистісний розвиток лікаря (В. Андронов, І. Гурвіч, В. Зайцев, Л. Матвєєва, О. Одеришева, Т. Румянцева), професійно-комунікативну культуру (С. Герасименко, Р. Карсон, О. Метса, М. Мусохранова, Л. Цветкова), професійну компетентність (Л. Кайдалова), компетенції (О. Сердюк), психологічну компетентність лікаря (Є. Андронов, В. Ташликов, Н. Яковлева), загальні проблеми медичної освіти (В. Аверін, О. Аміров, І. Косирев), проблеми психології у медичній освіті (А. Белов, Т. Бухаріна, В. Дуброва, А. Кирпиченко, М. Лапкін, С. Лігер), психологічний супровід професійного становлення лікаря (Б. Ясько), формування емпатійної культури студентів вищих медичних навчальних закладів (І. Кузнецова) та інші.

Учені розглядали вимоги щодо особистості лікаря з точки зору деонтології, медичної етики, біоетики (С. Вайль, С. Вековшиніна, Й. Воротняк, А. Грандо, С. Грандо, С. Гуревич, В. Демченко, С. Денисов, В. Зінько, Н. Зорій, М. Кисельов, М. Коваль, Ю. Кундієв, Ю. Лопухін, В. Матвєєв, В. Мороз, А. Моруа, Б. Петровський, М. Попов, А. Сердюк, І. Сидорчук, А. Сініцина, Н. Творогова, Л. Уваров, Є. Фоновіта, С. Харакас, І. Харді, В. Черніков, С. Ярошевич).

У останні роки зросла кількість праць, присвячених проблемам особистісного та професійного становлення майбутнього лікаря, вивченню його професійної культури, формуванню його компетентності тощо (А. Васюк, О. Денисова, Е. Єрмолаєва, Е. Єфремова, С. Кошелева, Т. Миронова, Т. Тихонова, Л. Шнейдер та інші).

Незважаючи на різнопланові і досить масштабні дослідження, названі підходи лише частково розкривають досліджувану проблему формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Аналіз теоретичних праць учених та досвіду роботи викладачів медичних вишів дозволили виявити суперечності, що існують у системі вищої медичної освіти щодо проблеми, яка досліджується, між:

- процесами інтеграції України до світового освітнього простору, стрімкого зростання професійних вимог до лікарів та відсутністю концептуальних обґрунтувань щодо формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів;
- соціальною значущістю гуманітарної підготовки студентів медичного вишу та недостатньою методичною розробленістю цієї проблеми у педагогічній теорії;
- значним потенціалом гуманітарних дисциплін щодо ефективного формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів та недостатнім його використанням у процесі їхньої професійної підготовки;

- суспільною потребою у розвитку особистісно-професійної культури майбутніх лікарів та недостатнім вивченням у психолого-педагогічній науці теоретико-методичних засад організації цього процесу;

- високим потенціалом вишів у формуванні особистісно-професійної культури студентів-медиків та відсутністю реальних механізмів підвищення ефективності освітнього процесу;

- значенням особистісно-професійної культури як цілісного бінарного утворення та фрагментарним відображенням її компонентів у змісті гуманітарної підготовки майбутнього лікаря;

- необхідністю цілеспрямованого формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів та відсутністю теоретично обґрунтованої системи, що забезпечує цей процес.

Отже, актуальність, теоретичне і практичне значення проблеми, необхідність вирішення означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Теоретичні та методичні засади формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з темою наукового дослідження кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (номер державної реєстрації 0111U008876).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 6 від 25.10.2012 р.) і узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 26.02.2013 р.).

Розробка теоретичних засад формування професійно-особистісної культури студентів-медиків характеризується специфічністю постановки завдань, що полягають у необхідності розвитку інтелектуально-морального й культурологічного потенціалу майбутніх лікарів як основи подальшої їхньої медико-професійної діяльності. Звідси впливає мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза й методи дослідження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад, розробці та експериментальній перевірці моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Уточнити суть гуманітарної підготовки майбутніх фахівців-медиків.
2. Обґрунтувати суть і зміст блоків особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.
3. Розкрити теоретико-методологічні засади процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки.

4. Теоретично обґрунтувати й розробити модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури студентів-медиків у процесі гуманітарної підготовки.

5. Уточнити критерії і показники рівнів сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

6. Експериментально перевірити розроблену модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури студентів-медиків у процесі гуманітарної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес гуманітарної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах.

Предмет дослідження – науково-методична система формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

В основу **концепції дослідження** покладено такі провідні ідеї: 1) особистісно-професійна культура вважається складною соціальною характеристикою лікаря, що відображає його професійну позицію; є показником рівня його духовно-морального й інтелектуального розвитку, високого професіоналізму, розвиненості професійно значущих і морально-деонтологічних якостей, необхідних для успішного вирішення професійних проблем; 2) гуманітарна підготовка студента вищого медичного навчального закладу передбачає його формування як людини культури, акумулювання знань, умінь і якостей на основі культурологічного підходу, необхідних у професійній діяльності, засвоєння принципів і норм моралі, цілеспрямоване формування загальнолюдських цінностей, позитивних мотивів професійно-трудої й суспільної діяльності; 3) упровадження культурологічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, акмеологічного, особистісного, діяльнісного, деонтологічного підходів у систему гуманітарної підготовки майбутнього лікаря; 4) цілеспрямоване, спеціально організоване формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів передбачає гуманізацію цільових установок усіх суб'єктів освітнього процесу; насичення змісту гуманітарних дисциплін культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності; реалізацію суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу, надання міжособистісним відносинам статусу культури; превалювання діалогових навчальних ситуацій, які задіюють особистий досвід студентів і стимулюють вираження ними ціннісно-сенсового ставлення до інформації, що вивчається; створення атмосфери іншомовного міжкультурного спілкування, орієнтованого на оволодіння студентами соціокультурними нормами; 5) цілісність і системність процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря вимагає єдності її блоків, орієнтованих на формування у студентів системи цінностей: професійних цінностей-знань, професійних цінностей-умінь, особистісних цінностей-властивостей і цінностей-відносин, що забезпечують професійну діяльність, професійне зростання і професійне самовдосконалення лікаря.

Концепція дослідження містить три взаємопов'язаних концепти, що сприяють реалізації провідних ідей дослідження.

Методологічний концепт передбачає використання фундаментальних філософських, психолого-педагогічних ідей і теоретичних положень теорії особистості, діяльності (А. Адлер, Б. Ананьєв, Л. Божович, Е. Еріксон, Р. Кеттел, А. Ковальов, О. Леонтєв, А. Маслоу, В. М'ясищев, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн та інші); поєднання теоретичного і практичного мислення (А. Брушлинський, С. Костюк, А. Матюшкін, А. Пономарьов, Б. Теплов та інші); механізмів розвитку особистості у діяльності (К. Абульханова-Славська, М. Каган, О. Леонтєв, А. Маркова, А. Петровський та інші); врахування індивідуальних особливостей суб'єктів діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, К. Платонов, С. Рубінштейн, В. Семиченко та інші); взаємозв'язок та взаємодію різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології щодо вивчення означеної проблеми: культурологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний, особистісний, діяльнісний, деонтологічний.

Теоретичний концепт визначає систему ідей, концепцій, основних понять, вихідних категорій, дефініцій, оцінок, без яких неможливе розуміння суті досліджуваної проблеми, а саме:

- ідеї гуманізації і гуманітаризації медичної освіти (К. Зорін, І. Косарев, К. Кучерява, Р. Ловелле, Н. Пантіна, Н. Напівніна);
- теоретичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців (А. Алексюк, С. Артем'єва, А. Бойко, М. Васильєва, І. Гавриш, В. Гриньова, А. Губа, Є. Зеєр, І. Зязюн, О. Іонова, І. Ісаєв, Л. Кайдалова, О. Коваленко, В. Лунячек, Г. Опанасюк, М. Подберезський, О. Попова, І. Прокопенко, О. Романовський, Н. Саєнко, В. Стрельников, А. Троцко, Л. Штефан та інші);
- формування професійної культури майбутніх лікарів (А. Агаркова, М. Волоська, Т. Дем'янчук, В. Дуброва, Т. Корольова, Г. Морозов, А. Остапенко, Р. Тарасов, А. Ткаченко та інші).

Технологічний концепт передбачає розробку і упровадження науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки, її навчально-методичного забезпечення.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що рівень сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря можна підвищити, якщо у процесі гуманітарної підготовки реалізувати теоретично обґрунтовану й розроблену науково-методичну систему, що інтегрує концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну і результативно-аналітичну підсистеми.

Загальну гіпотезу конкретизовано у *часткових гіпотезах*, які передбачають, що підвищення рівня сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря є можливим, якщо буде:

- зміст вищої професійної освіти побудовано на основі засвоєння студентами

культури як цінності, що сприяє створенню умов для особистісно-професійного зростання майбутнього фахівця, його самовизначення й самореалізації у обраній галузі медицини;

- розроблено й представлено у вигляді моделі науково-методичну систему формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря та впроваджено її у процес гуманітарної підготовки, заснованої на парадигмах гармонійної взаємодії освіти і культури;

- забезпечено педагогічні умови формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки.

Для досягнення мети, вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використано комплекс **методів**, адекватних природі феномена, який вивчається: *теоретичні* – аналіз (проблемно-цільовий, порівняльно-зіставний, ретроспективний), систематизація, узагальнення для порівняння та зіставлення різних поглядів у філософії, соціології, психології, педагогіці на різні аспекти досліджуваної проблеми, визначення поняттєво-категоріального апарату, розробки та теоретичне обґрунтування науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря в процесі гуманітарної підготовки; *емпіричні* – діагностичні (тестування, анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіда, експертні оцінки, письмова інтерпретація ситуацій навчально-виховної й професійно-практичної діяльності); *обсерваційні* (пряме, непряме і включене спостереження, самоспостереження, метод рейтингу, самооцінка); *праксиметричні* (вивчення і узагальнення продуктів професійної діяльності студентів-медиків) для виявлення рівня сформованості особистісно-професійної культури; *педагогічний експеримент* для підтвердження ефективності науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря; *методи математичної статистики* (статистична обробка даних, графічне відображення результатів, критерій Пірсона) для кількісного і якісного аналізу результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці проблеми формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки. Значення одержаних результатів для педагогічної науки зумовлюється тим, що:

- *уперше* науково обґрунтовано теоретико-методичні й концептуальні засади формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки на основі комплексного підходу щодо методологічних ідей і положень культурологічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, акмеологічного, особистісного, діяльнісного, деонтологічного підходів у дослідженні й вирішенні означеної проблеми;

- розроблено й експериментально реалізовано модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, що інтегрує концептуально-цільову підсистему, котра включає мету, завдання, методо-

логічні підходи (культурологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний, особистісний, діяльнісний, деонтологічний), принципи (гуманізації та демократизації; цілісності; культурологізації змісту навчання; культуровідповідності та природовідповідності; індивідуалізації; наступності; інтеграції на культурологічній основі; діалогічного спілкування; науковості; систематичності й послідовності; зв'язку навчання з практичною діяльністю); структурно-діяльнісну підсистему, що містить професійний і особистісний блоки (професійний блок, що у якості цінностей уключає професійні цілі, професійні мотиви, професійну спрямованість, професійні знання та вміння, котрі сприяють формуванню професійної компетентності майбутнього лікаря, забезпечують його професійне зростання; особистісний блок, що у якості цінностей уключає здібності, якості та властивості майбутнього лікаря, котрі сприяють формуванню спрямованості на професію лікаря, забезпечують сформованість особистісної позиції, заснованої на принципах загальнолюдської моралі та загальної культури, лікар «підкорює» свої думки, почуття та емоції, дії та вчинки, манеру поведінки у різноманітних ситуаціях як особистого, так і професійного життя й діяльності, а також забезпечує розвиток особистісної культури та подальше самовдосконалення); функціонально-технологічну підсистему, що включає етапи (мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-процесуальний, рефлексивно-оцінний) та педагогічний інструментарій (форми, методи, прийоми, засоби) формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря; виявлено педагогічні умови, що сприяють формуванню особистісно-професійної культури майбутнього лікаря (створення культурологічного освітнього середовища; активізація творчого потенціалу студента; реалізація суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу з наданням міжособистісним відносинам статусу культури; насичення змісту навчання гуманітарним дисциплінам культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності).

Уточнено:

- суть особистісно-професійної культури майбутнього лікаря як бінарного інтегрованого динамічного утворення, яке включає систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку в різноманітних професійних ситуаціях;

- критерії і показники рівнів сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря: мотиваційно-ціннісний (сформованість гуманістичної спрямованості; ставлення до культури, професії, етико-деонтологічних проблем лікарської діяльності), когнітивно-діяльнісний (сформованість професійних і культурологічних знань; сформованість професійних умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність лікаря), особистісний (сформованість особистісних якостей; спрямованість на самовдосконалення; адекватність самооцінки).

Подальшого розвитку набули методолого-теоретичні засади підготовки

майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що розроблена науково-методична система формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, котра пройшла експериментальну перевірку, підтвердила її ефективність, готова до упровадження у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів.

Розроблено і упроваджено навчально-методичне забезпечення системи: укладено 61 програму (у співавторстві) з іноземних мов (усі програми з грифом МОЗ України). Зазначене навчально-методичне забезпечення знайшло відображення у опублікованій монографії, 2-х підручниках (у співавторстві), 2-х посібниках (у співавторстві), 3-х методичних вказівках, статтях.

Основні положення дослідження *впроваджено* у навчальний процес Державного вищого навчального закладу «Івано-Франківський національний медичний університет» (довідка № 01.4296 від 23.06.2015 р.), Державного закладу «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України» (довідка № 10 від 22.06.2015 р., № 275/1 від 24.06.2015 р.), Державного вищого навчального закладу «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського» (довідка № 02/2627 від 25.06.2015 р.), Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (довідка № 15 від 26.06.2015 р.), Запорізького державного медичного університету (акт впровадження від 26.06.2015 р.), Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (довідка 16.05.2016 р. № 01-15/520).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* викладачами для удосконалення процесу гуманітарної та професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних ВНЗ, розробки спецкурсів, спецсемінарів, методичних посібників, застосовуватися на курсах підвищення кваліфікації викладачів медичних ВНЗ.

Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, полягає в обґрунтуванні концептуальних положень дослідження, розробці моделі системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря та її навчально-методичного забезпечення.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях різних рівнів:

- *міжнародних*: «Achievement of high school – 2012» (Софія, 2012), «Новината за напреднали наука – 2013» (Софія, 2013), «Dny vědy – 2013» (Прага, 2013), «Efektivní nástroje moderních věd – 2013» (Прага, 2013), «Vedecký pokrok na prelomu tisyachalety – 2013» (Прага, 2013), «Europejska nauka XXI powieka – 2013» (Пшемисль, 2013), «Nauka i inowacja – 2013» (Пшемисль, 2013), «Aktualne problem nowoczesnych nauk – 2013» (Пшемисль, 2013), «Научният потенциал на света – 2013» (Софія, 2013), «Образованието и науката на XXI век – 2013» (Софія, 2013), «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (Одеса,

2013), «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку регіонів» (Кременчук, 2013), «Ідеї К.Д. Ушинського в сучасній педагогіці (до 190-річчя від дня народження К.Д. Ушинського)» (Київ, 2014), «Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти» (Полтава, 2014), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014);

- *всеукраїнських*: «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2012; 2013), «Філософсько-теоретичні та практико-зорієнтовані аспекти випереджаючої освіти для сталого розвитку» (Дніпропетровськ, 2013);

- *регіональних*: «Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2012; 2013);

- *на семінарах*: Всеукраїнському науково-педагогічному семінарі «Розвиток науково-технічної та художньо-естетичної творчості молоді» (Херсон, 2013), методологічному семінарі «Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації» (2014), The 2nd International symposium proceedings «Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives» (2014).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та кафедри іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (2012-2015 рр.).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему «Префіксальні дієслова та засоби вираження ними типових смислів в різноструктурних мовах (на матеріалі англійської та української мов)» була захищена у 2003 р. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 61 друкованій праці, із них 1 монографія (одноосібна), 19 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 6 – у міжнародних періодичних виданнях, 7 – у інших виданнях, 20 – у науково-практичних конференціях, 7 – навчально-методичних матеріалів (у співавторстві), 1 – науково-методичне видання.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна праця складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (775 найменувань, з них 50 – іноземні). Дисертація містить 18 таблиць (на 15 сторінках), 9 рисунків (на 6 сторінках), 1 формулу. Загальний обсяг дисертації становить 625 сторінок (основного тексту – 410 сторінок). Додатки розміщено на 137 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено категорійний апарат дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; відображено апробацію та упровадження результатів роботи; подано відомості про публікації; наведено дані про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Гуманітарна підготовка майбутніх лікарів як наукова проблема»** – здійснено аналіз понять гуманітарної підготовки майбутнього лікаря як основи його професійної підготовки.

Гуманітарна підготовка майбутніх фахівців, зокрема майбутніх лікарів, є соціокультурним і освітнім феноменом, установкою, процесом і результатом гуманітаризації, що виступає важливим чинником формування моральності, відповідальності, гуманізму як якості майбутнього лікаря. Гуманітаризація передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі гуманістичних ідеалів і цінностей, орієнтує діяльність професорсько-викладацького складу на виховання високої духовної культури студентів, на формування такого культурного потенціалу особистості, який би забезпечував становлення і розвиток у майбутніх випускників зрілої позиції й ефективної професійної діяльності, принципів соціальної поведінки та правильної соціальної орієнтації, прагнення до морального вдосконалення (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Сухомлинський та інші).

Гуманітарна підготовка у вищій медичній школі дозволяє студенту-медику комфортно існувати в освітньому просторі з викладачами в процесі спільної продуктивної діяльності й конструктивного спілкування з метою професійного й особистісного культурного зростання.

Складовою гуманітарної підготовки є мовна підготовка, яка здійснюється, зокрема у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що слугують одним із засобів сприяння розвитку готовності студентів до самореалізації у професійній діяльності на основі розвиненого мислення, що сприяє активному входженню у сферу професійних відносин; навичок самооцінки й самопізнання, керуючись якими фахівець-медик буде успішно реалізовувати свої потенційні можливості у професійній діяльності; якостей, які є основою для досягнення успіху у подальшій професійній діяльності.

У другому розділі – **«Теоретичне обґрунтування змісту особистісно-професійної культури майбутнього лікаря»** – представлено характеристику професійної культури фахівця, теоретично обґрунтовано суть особистісно-професійної культури майбутнього лікаря; розкрито методологічні підходи щодо проблеми формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Підґрунтям професійної культури фахівця будь-якої галузі діяльності є основні положення культури, розроблені відомими філософами, психологами, педагогами.

Розгляд феномену культури з позицій гуманітарно-наукових підходів дозволяє зробити висновок про те, що у широкому сенсі культура виступає невід’ємним компонентом і умовою людського буття та представляє собою сукупність видів, способів і результатів духовно-осмисленої й творчо-перетворювальної діяльності людини й соціуму.

У процесі соціально-історичного розвитку суспільства утворюються компоненти його культури: духовної (знання і наукові ідеї, світоглядні орієнтації й ідеали, мова й культурні традиції, соціальні норми і правила) та матеріальної (способи

діяльності й технології виробництва, продукти і предмети, необхідні для підтримки життєдіяльності людей).

Підсумком індивідуально-культурного розвитку особистості є сформований рівень свідомості і світогляду, способи мислення, поведінки й відносин у соціальних і професійних умовах навколишньої дійсності, у конкретних межах життєдіяльності.

Розвиток культури суспільства й особистості, котра до нього належить, тісно взаємозалежні, оскільки культурно-цілісне персональне становлення суб'єкта відбувається, по-перше, на певній духовно-сенсовій основі, виробленій у суспільстві; а по-друге, у конкретному соціокультурному середовищі й, зокрема, в умовах системи професійної освіти, що склалася у суспільстві.

Професійна культура є інтегральною характеристикою особистості фахівця, що відображає рівень освіченості й розвитку особистості та професіонала.

Особистісно-професійну культуру розглядаємо як складну соціальну характеристику лікаря, що відображає його професійну позицію; як показник рівня його духовно-морального й інтелектуального розвитку, високого професіоналізму, розвиненості професійно значущих і морально-деонтологічних якостей, необхідних для успішного вирішення професійних проблем.

Суть особистісно-професійної культури визначається органічною єдністю професійних знань і умінь, ціннісних мотивів, переконань і установок, якостей і здібностей до професійної діяльності й активності їх виявлення у реальних умовах. Практика засвідчує, що найчастіше у студентів є певний розрив між знаннями про ідеальну та їх власну поведінку в певних ситуаціях на основі гуманних цінностей. Лише гармонійна комбінація цінностей забезпечує дієве функціонування культури лікаря, позначаючись на його професіоналізмі.

Особистісно-професійна культура майбутнього лікаря є бінарним інтегрованим динамічним утворенням, яке включає систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку у різноманітних професійних ситуаціях.

Специфічними особливостями лікарської діяльності є: гетерохронний соціотехнічний характер діяльності лікаря, що постійно ускладнюється, вимагає неперервного самовдосконалення; розмаїття завдань визначає багатофункціональність праці лікаря; висока варіативність умов виконання професійних обов'язків і високий рівень невизначеності у процесі вирішення професійних проблем обумовлюють творчий характер діяльності; необхідність відповідності вимогам щодо рівня професіоналізму лікаря (діяльнісного й особистісного); висока психологічна «ціна» діяльності, що супроводжується високою психічною напруженістю, негативними психічними станами; високий рівень особистої відповідальності у вирішенні складних професійних завдань.

Оскільки професійна діяльність лікаря визначається як соціотехнічна, що постійно ускладнюється, багатофункціональна, з високою варіативністю, слабо

регламентована, творча, то: необхідне більш глибоке професійне самовизначення, наявність особистісного сенсу професійної діяльності, розвиток професійної позиції, чітких уявлень про власні професійні можливості; професійна самооцінка лікаря повинна бути більш адекватною й стабільною, ніж у представників інших професій; у лікаря мають бути спеціально розвинені механізми самооцінки, самоконтролю й самокорекції своєї професійної поведінки; більшої значущості набуває спрямованість особистості на постійне самовдосконалення, саморозвиток, самореалізацію у професії.

Потужна значущість емоційної складової професійного спілкування висувають особливі вимоги щодо афективної сфери особистості та вимагають суттєво розвинених умінь і навичок саморегуляції й самоконтролю.

Системотворчим елементом, що поєднує професійну діяльність, професійне спілкування й особистість професіонала в єдине функціональне ціле, виступає система професійної моралі й моральності лікаря, що відповідає гуманістичній суті професії.

До структури професійно-особистісної культури майбутнього лікаря входять два блоки:

- *професійний*, що включає мотиваційно-цільовий і когнітивно-діяльнісний компоненти.

Мотиваційно-цільовий компонент у якості цінностей уключає професійні цілі й професійні мотиви. Домінуючими у системі цінностей виступають «цінності-цілі», оскільки вони відображають основний зміст діяльності лікаря, надають творчого характеру професійній діяльності, включають престижність, соціальну значущість, усвідомлення майбутнім лікарем значущості моральних норм і цінностей, можливість самоствердження і самореалізації себе у діяльності, упевненість у майбутньому й безпеку родини, рідних і близьких. Цінності цього типу самодостатні, вони слугують підставою розвитку особистості лікаря. Причому необхідно розглядати дані цілі не тільки з позиції потреб суспільства, але й з позиції конкретного лікаря, не відірваного від особистого життя, особистих проблем й інтересів.

До складу мотиваційно-цільового компоненту входять: потреби (налаштування на засвоєння професійних знань, потреба допомагати іншим – у першу чергу – пацієнтам, їхнім рідним, а також колегам тощо), мотиви та інтереси (бажання діяти на основі загальнолюдських цінностей тощо), ідеали (розуміння значущості загальнолюдських цінностей, а саме: добро, обов'язок, переконання, совість, відповідальність тощо), гуманістична спрямованість, орієнтація на самовдосконалення. У процесі навчання у студентів-медиків необхідно формувати такі ціннісні орієнтири, завдяки яким у своїй діяльності вони будуть керуватися принципами добра, милосердя, совісті і співчуття.

Когнітивно-діяльнісний компонент професійного блоку особистісно-професійної культури майбутнього лікаря є системою його професійних знань-цінностей

та умінь-цінностей.

Професійні знання (фундаментальні, фахові) є підґрунтям формування потреб, мотивів і установок майбутнього лікаря, гуманітарні знання утворюють основу гуманістичних переконань особистості, які, насамперед, реалізуються у гуманній лікарській практиці, спонукають його до активних дій щодо реалізації потреб, сприяють формуванню його професійної компетентності, забезпечують професійну спрямованість та професійне зростання, а саме: професійні знання, уміння й навички у галузі діагностики й лікування захворювань; клінічне мислення як особливий тип професійного логічного системного мислення, що є найважливішим орієнтиром у діагностичній і лікувальній діяльності; знання етичних принципів і деонтологічних норм, розвиненість рефлексивних, розумових здібностей, рівень інтелекту, а також реалізацію загальнолюдських цінностей, етичних принципів, деонтологічних норм і правил у житті й професійній діяльності; уміння мобільно й оперативно прийняти рішення у будь-якій ситуації, що виникла; комунікативні вміння, оскільки лікар постійно спілкується з пацієнтами, колегами, молодшим медичним персоналом, а також рефлексивні вміння, що виявляються у зовнішньому прояві рефлексії, тому що рефлексивна свідомість завжди може спрямовуватися на емоцію. Майбутній лікар повинен використовувати рефлексивні вміння і навички у професійній діяльності з урахуванням професійних завдань, що постійно змінюються, а також у поєднанні з іншими вміннями, а саме: здатністю установлювати й підтримувати контакт з пацієнтами та їхніми рідними, колегами і керівництвом; умінням аналізувати оперативну діяльність (швидка переробка теоретичної й професійно значущої інформації); вмінням діяти у невизначеному і рухливому середовищі при одержанні неповної й неоднозначної інформації.

Крім того, майбутній лікар повинен володіти професійним тактом, тобто дотриманням принципу міри у спілкуванні з колегами та пацієнтами, умінням обирати адекватний підхід до пацієнта, заснований на загальнолюдських принципах моралі. Такт передбачає виявлення уваги до хворого, емпатійність, ввічливість на основі глибокого знання психології своїх пацієнтів;

- *особистісний блок містить особистісний компонент*, котрий у якості цінностей уключає здібності, якості та властивості майбутнього лікаря, котрі сприяють формуванню спрямованості на професію лікаря, забезпечують сформованість особистісної позиції, заснованої на принципах загальнолюдської моралі та загальної культури, яким лікар «підкорює» свої думки, почуття та емоції, дії та вчинки, манеру поведінки у різноманітних ситуаціях як особистого, так і професійного життя й діяльності, моральні, деонтологічні якості фахівця, що складають гуманістичне ядро його особистості, в основі яких є здатність до емпатії і взаєморозуміння. На основі здібностей виникає у студентів схильність займатися тією діяльністю, у якій культурні й медико-професійні здібності найбільш суттєво розвиваються. Важливими також є організаторські здібності майбутніх лікарів, що виявляються у таких властивостях, як швидкість орієнтування у професійних

ситуаціях, гнучкість розуму, товариськість.

Крім того, лікарська діяльність вимагає розвитку цілої низки якостей, які Є. Вагнер звів у 9 груп, що характеризують сферу взаємин; ставлення до праці; загальну активність особистості лікаря; організаторські здібності лікаря; ставлення лікаря до себе; емоційну сферу й мотивацію; сферу професійних знань і розумових здібностей лікаря; що характеризують лікаря як громадянина, культурну, інтелегентну людину. На нашу думку, необхідно виділити вольові якості: самовладання – здатність володіти собою; долати страх, боязкість, зніяковілість; наполегливості, яка виражається, насамперед, у неухильній вимогливості й здатності послідовно домагатися точного виконання своїх вимог; терпіння, що забезпечує готовність пояснити пацієнту кілька разів без роздратування необхідність лікування; цілеспрямованості, що породжує творчу активність; рішучості, що дозволяє знаходити найбільш ефективні способи впливу, не губитися у складній ситуації; ініціативності, що виявляється у прагненні удосконалювати зміст і форми своєї професійної діяльності; організованості, що є умовою планомірного культурного впливу на пацієнта.

Якостями, необхідними для успішної діяльності лікаря, є ті, що характеризують взаємовідносини з людьми, а саме: тактовність, доброзичливість, принциповість, повага до людей, вимогливість, чуйність, ввічливість, а серед якостей особистості, що характеризують ставлення до праці, найбільш значущими є відповідальність, акуратність, дисциплінованість, що сприяють формуванню лікаря-професіонала (див. Рис. 1).

Сформованість компонентів професійного блоку особистісно-професійної культури забезпечує розвиток професійної компетентності та професійного зростання майбутнього лікаря.

Професійна компетентність є інтегрованою здатністю особистості студента-медика, яка в майбутньому забезпечить позитивні результати його професійної діяльності, адаптацію до мінливих умов життя і праці. Її вирізняють: цілісна орієнтованість, соціальність, нормативність, діалогічність, цілісність, інтегрованість.

Професійна компетентність забезпечує професійне зростання – розкриття своїх можливостей як у особистісному, так і в професійному аспектах, тобто розгортання особистого потенціалу, заснованого на внутрішній потребі (О. Жигло).

Сформованість компонентів особистісного блоку забезпечує розвиток особистісної культури та самовдосконалення майбутнього лікаря.

Особистісна культура лікаря є підґрунтям професійної культури. У працях, присвячених проблемі становлення індивідуальної культури особистості у системі професійної освіти фахівців (Ю. Самсонов, В. Симоненко) зазначено, що, з одного боку, конкретна персональна культура (економічна, валеологічна, управлінська, гуманістична тощо) розкривається у пізнавальній і практичній діяльності людини відповідно до будь-якої певної галузі культури суспільства – економіки, здорового способу життя, умов соціального управління тощо, з іншого, – конкретна персональна культура є структурним утворенням у системі базової культури особистості.

Тому вона виявляється у різних особистісних аспектах – у професійній творчості й соціальній комунікації, індивідуальному самоперетворенні й самовдосконаленні.

Рис. 1. Структура особистісно-професійної культури майбутнього лікаря

Самовдосконалення надзвичайно важливе для лікарів, оскільки успішна їхня професійна діяльність пов'язана з вивченням та використанням на практиці новітніх досягнень медицини та фармації. А це вимагає постійного оновлення знань та набуття умінь, що забезпечують високу якість надання медичної та профілактичної допомоги пацієнтам.

Формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря ґрунтується на наукових підходах, реалізація яких забезпечується виділенням і вивченням освітніх умов і провідних тенденцій виникнення й розвитку професійно-значущих особистісних новоутворень майбутнього фахівця-медика, а саме: упровадження культурологічного підходу в систему гуманітарної підготовки майбутнього лікаря передбачає створення умов для самовизначення, самореалізації особистості студента у культурі; у відповідності з аксіологічним підходом зародження культуротворчих знань детермінується системою ціннісних відносин майбутнього лікаря щодо професійної діяльності в аспекті культурології; системний підхід дозволяє

розкривати закономірності і зв'язки між окремими компонентами системи, цілісність і системність особистісно-професійної культури як професійного феномена забезпечують структурні та функціональні її компоненти; компетентнісний підхід спрямовує майбутніх лікарів на засвоєння системи знань і умінь, які слугують підґрунтям особистісно-професійної культури; акмеологічний підхід дозволяє визначити інтеграцію природних і соціокультурних чинників на перехід від зовнішнього управління до внутрішнього самоврядування у процесі розвитку інноваційних основ культуротворчого аспекту; особистісний відображає ставлення до майбутнього фахівця медичного профілю як до самосвідомого суб'єкта оволодіння професією у культурно-професійному аспекті; діяльнісний визначає необхідність залучення студентів вищих медичних навчальних закладів до процесу професійної діяльності на основі набутих знань, умінь і якостей; деонтологічний передбачає оцінку поведінки, вчинків і дій майбутнього лікаря стосовно моральних норм і правил на основі усвідомлення моральних обов'язків.

У третьому розділі – **«Теоретичне обґрунтування моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки»** – теоретично обґрунтовано модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, схарактеризовано її підсистеми, уточнено критерії, показники та рівні її сформованості.

Формування особистісно-професійної культури студентів відбувається в процесі оволодіння соціокультурним досвідом попередніх поколінь і трансляції культури у взаємодії з іншими людьми.

Розробляючи модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів на основі реалізації комплексу підходів, намагалися створити умови для повноцінного розвитку і прояву у якості цінностей професійних знань і умінь, а також професійних якостей особистості людини культури.

Модель науково-методичної системи включає концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну, результативно-аналітичну підсистеми (див. Рис. 2).

Дана модель є проектом діяльності навчальних закладів у системі загальнокультурного розвитку особистості майбутнього лікаря.

Концептуально-цільова підсистема включає мету, концептуальну основу, принципи та завдання. Метою є формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів, а саме: професійного і особистісного блоків.

Концептуальною основою є культурологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний, особистісний, діяльнісний, деонтологічний підходи, що уможливають ефективність досягнення цілей формування особистісно-професійної культури студентів у процесі гуманітарної підготовки.

Рис. 2. Модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів

Основними принципами формування професійно-особистісної культури студентів вищих медичних навчальних закладів є загальнопедагогічні принципи, виконання яких забезпечується виділенням і вивченням освітніх умов та провідних тенденцій виникнення й розвитку професійно-значущих особистісних новоутворень майбутнього лікаря у процесі й результаті набуття ним професійних знань, а саме: гуманізації та демократизації; цілісності; культурологізації змісту навчання; культуровідповідності та природовідповідності; індивідуалізації; наступності; інтеграції на культурологічній основі; діалогічного спілкування; науковості; систематичності й послідовності; зв'язку навчання з практичною діяльністю.

Передбачено такі завдання: наповнити зміст навчання культурологічною інформацією (відомостями про факти та явища культури, окремих осіб, які вплинули на розвиток суспільства, видатних лікарів тощо); скеровувати студентів на оволодіння знаннями про культуру, представлену в змісті освіти; формувати гуманістичні погляди на світ, соціум, ціннісне ставлення до культурного досвіду людей і явищ дійсності, до людини як цінності; уключати студентів у культуротворчу діяльність (засновану на творчості і діалогічних взаєминах у процесі пізнання соціокультурного досвіду); сприяти розвитку діалогічних і співробітницьких відносин між викладачами і студентами, між студентами на основі медичної етики та деонтології.

Суть підготовки студента вищого медичного навчального закладу передбачає формування його як людини культури, формування знань, умінь і якостей на основі, зокрема, культурологічного, аксіологічного і деонтологічного підходів, необхідних у професійній діяльності, засвоєння майбутніми фахівцями принципів і норм моралі, цілеспрямоване формування загальнолюдських цінностей, позитивних мотивів професійно-трудової й суспільної діяльності.

Основне завдання реалізації культуровідповідного аспекту в умовах медичного ВНЗ полягає у теоретичному й практичному прогнозуванні й моделюванні самими студентами культурно-моральних, медико-правових і медико-етичних ситуацій та шляхів їх вирішення.

У процесі гуманітарної підготовки студентів-медиків центральною ланкою формування особистісно-професійної культури є навчальний процес. Через зміст, методи й форми його організації реалізуються основні установки на формування морально зрілої особистості, відповідальної за свій професійний і загальнокультурний розвиток. При цьому забезпечується супровід формування особистісно-професійної культури: навчання на основі співробітництва – викладач виступає у ролі фасилітатора, модератора; студент – суб'єкт пізнавальної діяльності; свобода студента у вирішенні освітніх завдань; неперервний зворотний зв'язок у системі «викладач-студент»; рефлексивність процесу навчання і обговорення його результатів з позиції поваги до особистості студента; діагностика успішності навчальної діяльності студента, порівняння даних із самооцінкою студента.

Цілі і завдання формування особистісно-професійної культури у студентів

визначають її зміст.

В основу системи покладено основні цінності гуманістичної професії лікаря, укладені з урахуванням образу «ідеального лікаря» для студентів-медиків.

Структурно-змістова підсистема відображає блоки особистісно-професійної культури майбутнього лікаря як бінарної інтегрованої динамічної системи особистісно-професійних цінностей, зміст яких зумовлює організацію навчання студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що передбачає цілеспрямовану реалізацію змістових блоків особистісно-професійної культури, а саме: оволодіння професійними знаннями та професійними вміннями, заснованими на загальнолюдських цінностях, моральних нормах і принципах, які майбутні лікарі застосовують на практиці; виявлення особистісних якостей і здібностей, що забезпечують ефективність професійної діяльності та спілкування лікаря.

Функціонально-технологічна підсистема включає етапи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря та педагогічний інструментарій, що сприяє їх реалізації.

Виділяємо такі етапи функціонально-технологічної підсистеми системи формування особистісно-професійної культури студентів у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу:

- мотиваційно-орієнтаційний, що включає мотиви, потреби, інтереси, тобто усе те, що забезпечує включення майбутніх лікарів у процес освіти і полягає у прийнятті студентом мети пізнавальної діяльності й морального самовдосконалення, їх планування й прогнозування; спрямований на актуалізацію мети формування їхньої культури, поглиблення професійної компетентності викладачів щодо здійснення гуманітарної підготовки майбутніх лікарів, стимулювання позитивної мотивації;

- когнітивно-процесуальний, що складається із двох взаємозалежних частин: системи професійних знань (теорії, закони, факти, уявлення) і способів навчання (інструменти одержання інформації й застосування знань), а також включає професійні уміння (усвідомлено виконувати професійні обов'язки у відповідності з кваліфікаційними вимогами і професійним кодексом, будувати відносини з пацієнтами, їхніми рідними та колегами відповідно до норм професійного спілкування тощо) та особистісні якості (емпатія, толерантність, відповідальність, увага, воля, емоційна забарвленість дій щодо оволодіння особистісно-професійними цінностями);

- рефлексивно-оцінний, що полягає у систематичному одержанні зворотної інформації про хід здійснення дій відповідно до результатів діяльності з виконуваним завданням на основі системного підходу.

Результативно-аналітична підсистема включає моніторинг процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря та корекцію, якщо необхідно, діяльності й спілкування студентів, а також критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості особистісно-професійної культури у студентів.

Ефективність функціонування науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів на основі реалізації наукових підходів оцінюється шляхом порівняння результатів на початковому і кінцевому етапах дослідження. Результатом є сформованість особистісного і професійного блоків особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Уточнено критерії і показники рівнів сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря: мотиваційно-ціннісний (сформованість гуманістичної спрямованості; ставлення до культури, до професії, етико-деонтологічних проблем лікарської діяльності), когнітивно-діяльнісний (сформованість професійних і культурологічних знань; сформованість професійних умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність лікаря), особистісний (сформованість особистісних якостей; спрямованість на самовдосконалення; адекватність самооцінки).

Обрані критерії найбільш повно відображають усю складність і багатоаспектність досліджуваного феномена і можуть використовуватися як його мірило.

Реалізації науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря сприяють педагогічні умови: створення культурологічного освітнього середовища; активізація творчого потенціалу студента; реалізація суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу з наданням міжособистісним відносинам статусу культури; насичення змісту навчання гуманітарним дисциплінам культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності. Зазначені умови забезпечують удосконалення освітнього процесу в організаційному, дидактичному, особистісно-орієнтованому аспектах.

У четвертому розділі – **«Експериментальна перевірка моделі науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури студентів-медиків»** – розкрито питання підготовки й проведення педагогічного експерименту та проаналізовано його результати.

Для реалізації мети експериментальної роботи у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького та Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця нами було теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

У педагогічному експерименті брали участь студентські групи стоматологічного, медичного і фармацевтичного факультетів 1 (830 осіб), 2 (817 осіб) і 3 (792 особи) курсів Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького та Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.

Суть педагогічного експерименту полягала у спеціальній організації діяльності студентів і викладача-дослідника з метою перевірки та узагальнення заздалегідь розроблених теоретичних припущень. У процесі дослідницької роботи провели констатувальний експеримент, метою якого було з'ясувати стан розробки

досліджуваної проблеми.

На початку експерименту визначили контрольну КГ (1219 осіб, зокрема: 1 курс – 415; 2 – 408; 3 – 396) і експериментальну групи ЕГ (1220 осіб, зокрема: 1 курс – 415; 2 – 409; 3 – 396). У контрольній групі практикувався традиційний підхід до навчання студентів, а у експериментальній – упроваджено запропоновану нами модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів.

Експериментальна робота проводилася з урахуванням системи загально-наукових і конкретно-наукових принципів, що відображають загальні вимоги щодо організації і проведення експерименту. Провідними принципами визначили такі: принцип об'єктивності, валідності, надійності, систематичності, гуманістичної спрямованості та індивідуального підходу. При цьому керувалися ними при проведенні констатувального і формувального етапів експерименту, при розробці критеріїв і діагностики рівнів сформованості особистісно-процесійної культури у процесі гуманітарної підготовки, зокрема при вивченні гуманітарних дисциплін («Іноземна мова», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Історія України», «Історія української культури», «Філософія», «Основи екології», «Основи економічних теорій» тощо), а також при аналізі отриманих результатів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту діагностична програма передбачала вирішення таких завдань: ознайомити студентів із змістом і структурою особистісно-професійної культури; обговорити і уточнити зовнішні її прояви у діяльності та спілкуванні; провести діагностику особистісних якостей студентів, що співвідносяться з їхніми індивідуальними особливостями та уподобаннями відповідно до блоків культури; на основі інтерв'ювання і анкетування студентів проаналізувати вихідний рівень сформованості блоків культури; проаналізувати якісні прояви блоків культури у діяльності й спілкуванні на початковому етапі вивчення гуманітарних дисциплін на основі вирішення проблемних ситуацій; зробити висновки про вихідний рівень сформованості особистісно-професійної культури у студентів медичного вишу.

На цьому етапі дослідження значну увагу приділяли герменевтичним методам вивчення особистості (емпатійне слухання, емпатійне розуміння), що допомагають викладачеві побачити «непобачене» – цінності, ставлення, переживання, що характеризують особистісні особливості студента.

Для досягнення поставленої мети у процесі констатувального експерименту було також вирішено додаткові завдання: розглянуто основні вимоги щодо викладача вишу, який формує у студентів у якості цінностей знання, уміння і навички особистісно-професійної культури; розглянуто труднощі, що перешкоджають самореалізації особистості у іншомовній діяльності; визначено характер і ступінь сформованості мовних умінь, що дозволяють успішно здійснювати варіативну діяльність у ситуаціях особистісного і професійного спілкування.

На формувальному етапі експерименту було реалізовано модель науково-

методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, а саме: втілено концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну та результативно-аналітичну підсистему.

Концептуально-цільова підсистема включала мету, завдання, наукові підходи та принципи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Метою було формування її професійного і особистісного блоків на основі обґрунтованих наукових підходів та загальнопедагогічних принципів.

Відповідно до мети було визначено завдання: набуття професійно-культурних знань і умінь використовувати ці знання у комунікативній діловій взаємодії; розвиток творчого конструктивного мислення шляхом вирішення проблемних або ситуаційних завдань; розвиток практичного культурно-контрастивного аналізу чинників і подій у країні, мова якої вивчається, та у власній країні; розкриття та розвиток особистісних якостей, що є значущими для формування інтересу і потреби у пізнанні соціокультурної картини світу інших народів і розуміння інших людей; оволодіння уміннями різнобічного критичного осмислення явищ і подій, що відбуваються у медичній сфері життєдіяльності суспільства; оволодіння пошуком альтернативних варіантів вирішення проблеми, самостійного прийняття рішень; формування репродуктивно-продуктивних і продуктивних умінь, здатності до логічного мислення; розвиток здатності сприймати іншу точку зору.

Функціонально-технологічна підсистема реалізовувалася у межах трьох етапів, завдання яких різнилися між собою. Слід також зазначити, що на кожному з етапів створювалися означені педагогічні умови.

Перший – *мотиваційно-орієнтаційний* – етап системи передбачав такі завдання: визначити рівень гуманітарної підготовки студентів медичного вишу, виявити зацікавленість до культури рідної та іншої країни, розвинути інтерес до навчальної діяльності та майбутньої професії; зорієнтувати студентів на формування особистісно-професійної культури; формування мотивації щодо набуття професійних умінь і особистісних якостей майбутнього лікаря: формування комунікативних умінь; створення установки на участь у активній навчальній діяльності з метою професійного зростання та самовдосконалення.

Значну увагу звертали на моменти емоційної привабливості як української, так і іноземної мови; усвідомлення ролі мовної підготовки у розвитку особистісних якостей і здібностей, що характеризують культурного лікаря (комунікабельність, високі моральні якості, здатність до саморозвитку, самовдосконалення, творчості). На заняттях було створено таке культуроосвітнє середовище та емоційну атмосферу, в яких кожен студент відчував себе рівноправним суб'єктом освітньої діяльності, спрямованої на досягнення успіху у сфері комунікації, пізнання, творчості, незалежно від початкового рівня його знань з мови. Це досягалося за допомогою цілеспрямованого формування загальної позитивної установки студентів на результати навчання шляхом актуалізації їхніх особистісно значущих мотивів, а також створення загальнокультурного середовища на занятті.

Завдання викладача зводилося до того, щоб заохочувати і підтримувати бажання студента до підвищення рівня культури, до самовдосконалення, надання допомоги у пошуку інформації про майбутню професійну діяльність. Основною характеристикою процесу навчання були процеси самостійного пошуку необхідної інформації і знань, самооцінки й оцінки результатів одногрупників. Визначальними при цьому були відповідні форми занять: дискусії, вирішення проблемних медичних завдань, різні види ділових і рольових ігор, рефлексивні тренінги.

На заняттях використовували матеріали підручника та розроблені автором навчально-методичні посібники, завдання з яких були спрямовані на розвиток умінь, зокрема професійної комунікації медика. При навчанні студентів КГ використовувався лише зміст підручника.

Другий – *когнітивно-процесуальний* – етап системи передбачав такі завдання: продовжити формування професійних знань, потрібних для розвитку необхідних професійних умінь і особистісних якостей; забезпечити практичну можливість формування особистісно-професійної культури у процесі вивчення української та іноземної мов; надати студентам уявлення про розмаїття видів і форм гуманітарної підготовки (що забезпечувалася вдосконаленням знань з рідної, державної та однієї або кількох іноземних мов, що сприяло професійній комунікації), залучати до творчої діяльності на рівні творчого наслідування; засвоєння професійних знань і формування професійних умінь і навичок, особистісних якостей у процесі гуманітарної підготовки; сприяти розвитку творчого мислення; визначити рівень сформованості комунікативних умінь та сприяти їх подальшому розвитку й самовдосконаленню; розвивати вміння та навички у різних видах мовленнєвої діяльності; визначити ступінь толерантного ставлення до іншомовної культури; створювати умови для розвитку самостійності студентів.

На когнітивно-процесуальному етапі формування особистісно-професійної культури набуло цілеспрямованого характеру. У процесі накопичення студентами знань, умінь і навичок у галузі української та іноземної мов відбувалося формування внутрішньої установки студентів щодо набуття досвіду професійної діяльності у роботі з джерелами інформації, у вирішенні проблемних медичних ситуацій. Особливість процесу формування особистісно-професійної культури на цьому етапі полягала у тому, що у змісті занять цілеспрямовано було включено навчальні ситуації, які відображають реальні життєві й професійні проблеми, що стосуються особистого практичного досвіду студентів, вирішення яких вимагало від студента не лише мовних знань, але і умінь планувати свою мовну поведінку, взаємодіяти з іншими студентами, самостійно шукати способи усвідомленого засвоєння навчальної інформації. Тому при відборі змісту навчальної інформації і методів роботи керувалися принципами особистісної значущості та соціальної обумовленості оволодіння знаннями. При накопиченні досвіду студентів завдання ускладнювалися, залучалися творчі види роботи, що викликали захопленість студентів практико-орієнтованими способами навчальної діяльності.

На цьому етапі відбувся перехід від практичного залучення студентів до процесу пізнання щодо стійкого прояву інтересу студентів, до вивчення мови. Особливого значення набула міждисциплінарна інтеграція, яка створювала умови для усвідомлення студентами особистісної значущості оволодіння професійними знаннями і вміннями, що є важливим для досягнення успіху у майбутній професійній сфері. На даному етапі збільшилася кількість і варіативність завдань, що вимагали самостійності й творчого підходу, вміння знаходити найбільш доцільні рішення. Ефективно використовувалися проблемні медичні ситуації, навчально-дослідна проектна діяльність студентів, яка незначно імітувала фрагменти практичної діяльності сучасного лікаря. Особливу увагу приділяли культурі взаємодіяльності на основі вимогливості до персоналу (лікар відповідає за діяльність молодшого медперсоналу), взаємоповаги до колег, гуманного ставлення до пацієнтів та їхніх близьких (медична таємниця, етичність лікарських засобів тощо).

На заняттях із студентами експериментальної групи також використовувалися мовні вправи, що спонукали до творчого пошуку, групові вирішення проблемних ситуацій, ділові та рольові ігри; на заняттях із студентами контрольної групи використовувалося укладання професійно орієнтованих діалогів.

Результатом цього етапу було поглиблення знань з гуманітарних дисциплін, упровадження цих знань у практичну професійну діяльність, а також робота щодо формування професійних умінь на матеріалі, що вивчається, з використанням професійної тематики, а також формування у них почуття задоволення від процесу і результатів роботи на основі сформованих професійних знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей і здібностей, а саме: зміст навчання української та іноземної мов відображено у знаннях, навичках і уміннях, що входять до структури особистісно-професійної культури; розвинені особистісні якості: активність, самостійність, толерантність, комунікабельність, креативність, оптимізм; критичне ставлення до себе, безкомпромісність/поступливість, відкритість/прихованість, розкутість/самоконтроль, інтелект, пам'ять, працьовитість, здатність/нездатність об'єктивно оцінювати ситуацію, упевненість/непевненість у собі; почуття власної гідності/його відсутність; вироблено практичні вміння та навички у професійно-орієнтованому спілкуванні, аудіюванні, читанні та письмі; сформовано між-культурні навички та вміння, а також екзистенціальна компетенція (індивідуальність людини – її погляди, мотивація, вчинки, цінності, переконання, тип пізнавальної здатності, тип особистості); набула стійкості мотивація (інтуїція/обдуманість, мова як засіб/мова як об'єднуючий чинник, потреба у спілкуванні).

Отже, для формування особистісно-професійної культури на високому рівні необхідне удосконалення умінь і якостей при залученні майбутніх медичних працівників у ситуації самостійного оперування отриманими теоретичними професійними знаннями і професійними вміннями у діяльності, що наближена до майбутньої професійної практики, а також у процесі аналізу своєї діяльності та

діяльності своїх однокласників з метою спільного пошуку шляхів її оптимізації.

Третій – *рефлексивно-оцінний* – етап передбачав: оцінку й корекцію сформованості професійних знань, умінь і особистісних якостей; розвиток рефлексивних умінь у структурі особистості; активізацію здатності до самооцінки і саморегуляції; формування адекватної самооцінки власних можливостей і здібностей з подальшим їх розвитком і удосконаленням; розвиток саморегуляції, формування умінь і навичок самостійної роботи у процесі вивчення іноземної мови.

Результатом цього етапу була сформованість рефлексивних умінь у структурі особистості майбутнього професіонала, адекватної самооцінки.

Завдяки педагогічному інструментарію (форми, методи, засоби, прийоми) було сформовано професійний та особистісний блоки особистісно-професійної культури студентів – майбутніх лікарів.

Результативно-аналітична підсистема передбачала моніторинг процесу формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів.

Отримані результати експериментальної роботи представлено у таблиці.

Таблиця

Результати сформованості особистісно-професійної культури студентів (%)

<i>Показники і рівні</i>	<i>ЕГ (1220 осіб)</i>			
	<i>До експ.</i>	<i>Після експ.</i>	<i>Контр. Зріз</i>	<i>Конст. зріз</i>
<i>Мотиваційно-ціннісний критерій</i>				
<i>Високий рівень</i> гуманістичної спрямованості; позитивно-активне ставлення до професії та етико-деонтологічних проблем лікарської діяльності; ставлення до культури як цінності, усвідомлення її важливості у житті людини й суспільства, необхідності оволодіння нею для власного розвитку, адаптації у соціумі та самовизначенні у житті, зацікавленість і потреба у її практичному засвоєнні; виявляють пізнавальний інтерес до проблем культури	26,7	86,5	21,6	20,0
<i>Середній рівень</i> гуманістичної спрямованості; позитивно-пасивне ставлення до професії та етико-деонтологічних проблем лікарської діяльності; недостатньо чітке уявлення про культуру як цінність, проявляють ситуативний інтерес до проблем культури	54,2	13,5	62,4	68,5

<i>Низький рівень</i> гуманістичної спрямованості; слабе уявлення про культуру як цілісний та цінний досвід попередніх поколінь у галузі розвитку людини і суспільства; не сформоване розуміння необхідності у оволодінні культурою для власного розвитку, адаптації у соціумі і самовизначенні у житті, не спостерігається особиста зацікавленість і потреба у її практичному оволодінні, не пов'язують її з власним розвитком, не виявляють інтерес до проблем культури	19,1	-	16,0	11,5
<i>Когнітивно-діяльнісний критерій</i>				
<i>Високий рівень</i> сформованості професійних знань, що вирізняються повнотою, глибиною й усвідомленістю; <i>високий рівень</i> сформованості інтелектуальних, комунікативних, рефлексивних умінь	18,0	74,3	16,3	27,4
<i>Середній рівень</i> сформованості професійних знань і умінь	68,2	35,7	73,2	71,2
<i>Низький рівень</i> сформованості професійних знань і вмінь	13,8	-	10,5	1,4
<i>Особистісний критерій</i>				
<i>Високий рівень</i> розвитку особистісних якостей (гуманність, толерантність, ввічливість, емпатія, відповідальність, чуйність, самостійність тощо); постійне прагнення до самовдосконалення; адекватна самооцінка	8,5	33,7	10,0	15,5
<i>Середній рівень</i> розвитку особистісних якостей; ситуативне прагнення до самовдосконалення, іноді проявляють непослідовність у власному саморозвитку; адекватна самооцінка	67,5	55,7	66,5	68,4
<i>Низький рівень</i> розвитку особистісних якостей, відсутнє прагнення до самовдосконалення, завищена або занижена самооцінка	24,0	10,6	23,5	16,1

Про ефективність проведеної роботи свідчать результати дослідження. Отож, для виявлення сформованості професійної спрямованості студентів на основі мотиваційно-ціннісного критерію проводився аналіз даних, що характеризують рівень розвиненості суспільно значущих мотивів професійної діяльності, ставлення до різних її видів. Отже, у експериментальній групі значно вище зростання

привабливості професійних знань (4,56 і 3,29 відповідно). Також вищим виявився у них індекс задоволеності професійними основами (у експериментальній групі – 0,54, у контрольній – 0,45).

Аналіз даних за когнітивно-діяльнісним критерієм засвідчив, що як студенти експериментальної, так і контрольної груп набувають у результаті приблизно однаковий обсяг необхідних медичних знань для формування особистісно-професійної культури лікаря, засвоєних на досить високому рівні. Відмінності полягають у тому, що: у студентів експериментальних груп процес проходить більш інтенсивно (витрати часу в два рази менші); знання і вміння студентів експериментальної групи мають чітко виражений інструментальний характер.

Ступінь використання отриманих знань і умінь (в самооцінці) у різних лікарнях студентами за п'ятибальною системою у контрольній та експериментальній групах становить відповідно 3,18 і 4,85 балів.

Покомпонентний рівневий аналіз сформованості професійних умінь, порівняльний аналіз умінь студентів контрольної та експериментальної груп, аналіз ступеня інструментальності кожного компонента вмінь, вивчення труднощів і їх причин, яких зазнають студенти під час практики чи у подальшій практичній діяльності у лікарнях, у своїй сукупності дозволяє нам зробити висновок про високу ефективність науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури за когнітивно-діяльнісним критерієм. Цей висновок обґрунтовується істотним зростанням у рівні сформованості усіх професійних умінь студентів експериментальної групи порівняно з контрольною як у оцінці, так і в самооцінці (відповідно: організаторські вміння – 4,74 і 4,19 балів; комунікативні – 4,88 і 4,34; інтелектуальні – 4,84 і 4,25; рефлексивні – 4,89 і 3,79).

Отримані при дослідженні якісні дані за особистісним критерієм дозволяють стверджувати, що у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною: простежується тенденція до більш частого прояву важливих професійних і культурно-моральних якостей у процесі навчальної та практичної діяльності у лікувальних установах; професійні підходи щодо вирішення виникаючих медичних проблем є, в основному, наслідком розвитку культурних і освітніх якостей у майбутніх лікарів.

В експериментальних групах якісні та кількісні показники сформованості професійного і особистісного блоків особистісно-професійної культури майбутніх лікарів після завершення формувального експерименту значно вищі, ніж у контрольних групах. Це засвідчує різнобічний позитивний вплив розробленої нами системи на сформованість особистісно-професійної культури студентів – майбутніх лікарів.

Результати проведеного експерименту підтвердили гіпотезу дослідження, на якій воно ґрунтується, засвідчили вирішення його завдань і дали підстави для таких **висновків**:

1. Уточнено суть гуманітарної підготовки майбутніх фахівців-медиків як соціокультурного і освітнього феномену, установки, процесу і результату гуманіта-

ризації, що передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі гуманістичних ідеалів і цінностей, орієнтує діяльність професорсько-викладацького складу на виховання високої духовної культури студентів, на формування такого культурного потенціалу особистості, який би забезпечував становлення й розвиток у майбутніх випускників зрілої позиції й творчої професійної діяльності, принципів соціальної поведінки та правильної соціальної орієнтації, прагнення до морального удосконалення.

2. Обґрунтовано суть особистісно-професійної культури майбутнього лікаря як бінарного інтегрованого динамічного утворення, яке включає систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку у різноманітних професійних ситуаціях.

До структури професійно-особистісної культури майбутнього лікаря входять два блоки: професійний, який у якості цінностей уключає професійні цілі, професійні мотиви, професійну спрямованість (мотиваційно-цільовий компонент); професійні знання та вміння, котрі сприяють формуванню професійної компетентності майбутнього лікаря, забезпечують його професійне зростання (когнітивно-діяльнісний компонент); особистісний, який у якості цінностей уключає здібності, якості та властивості майбутнього лікаря, котрі сприяють формуванню спрямованості на професію лікаря, забезпечують сформованість особистісної позиції, заснованої на принципах загальнолюдської моралі та загальної культури, яким лікар «підкорює» свої думки, почуття та емоції, дії та вчинки, лінію поведінки у різноманітних ситуаціях як особистого, так і професійного життя й діяльності, а також забезпечує розвиток особистісної культури та подальше самовдосконалення.

3. Теоретико-методологічними засадами процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря є такі провідні ідеї: 1) особистісно-професійна культура вважається складною соціальною характеристикою лікаря, що відображає його професійну позицію; є показником рівня його духовно-морального й інтелектуального розвитку, високого професіоналізму, розвиненості професійно значущих і морально-деонтологічних якостей, необхідних для успішного вирішення професійних проблем; 2) гуманітарна підготовка студента вищого медичного навчального закладу передбачає його формування як людини культури, акумулювання знань, умінь і якостей на основі культурологічного підходу, необхідних у професійній діяльності, засвоєння принципів і норм моралі, цілеспрямоване формування загальнолюдських цінностей, позитивних мотивів професійно-трудової й суспільної діяльності; 3) упровадження культурологічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, акмеологічного, особистісного, діяльнісного, деонтологічного підходів у систему гуманітарної підготовки майбутнього лікаря; 4) цілеспрямоване, спеціально організоване формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів передбачає гуманізацію цільових установок усіх суб'єктів освітнього процесу; насичення змісту гуманітарних дисциплін

культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності; реалізацію суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу, надання міжособистісним відносинам статусу культури; превалювання діалогових навчальних ситуацій, які задіюють особистий досвід студентів і стимулюють вираження ними ціннісно-сенсового ставлення до інформації, що вивчається; створення атмосфери іншомовного міжкультурного спілкування, орієнтованого на оволодіння студентами соціокультурними нормами; 5) цілісність і системність процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря вимагає єдності її блоків, орієнтованих на формування у студентів системи цінностей: професійних цінностей-знань, професійних цінностей-умінь, особистісних цінностей-властивостей і цінностей-відносин, що забезпечують професійну діяльність, професійне зростання і професійне самовдосконалення лікаря.

4. Теоретично обґрунтовано і розроблено модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури на основі реалізації наукових підходів, що включає концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну, результативно-аналітичну підсистеми.

Концептуально-цільова підсистема містить мету – формування блоків особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, а також методологічні підходи (культурологічний; аксіологічний; системний; компетентнісний; акмеологічний; особистісний; діяльнісний, деонтологічний), що уможливають ефективність досягнення цілей науково-методичної культури студентів у процесі гуманітарної підготовки, а також визначено принципи формування особистісно-професійної культури у студентів: гуманізації та демократизації; цілісності; культурологізації змісту навчання; культуровідповідності та природовідповідності; індивідуалізації; наступності; інтеграції на культурологічній основі; діалогічного спілкування; науковості; систематичності й послідовності; зв'язку навчання з практичною діяльністю.

Структурно-змістова підсистема відображає блоки особистісно-професійної культури майбутнього лікаря як інтегрованої динамічної системи особистісно-професійних цінностей, зміст яких зумовив організацію навчання студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що передбачає цілеспрямовану реалізацію змістових блоків особистісно-професійної культури, а саме: оволодіння професійними знаннями та професійними вміннями, заснованими на загальнолюдських цінностях, моральних нормах і принципах, які майбутні лікарі застосовують на практиці; виявлення особистісних якостей і здібностей, що забезпечують ефективність професійної діяльності та спілкування лікаря.

Функціонально-технологічна підсистема уключає етапи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря (мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-процесуальний, рефлексивно-оцінний) та педагогічний інструментарій.

Результативно-аналітична підсистема містить моніторинг процесу формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря за визначеними критеріями і

показниками та корекцію за потреби діяльності та спілкування студентів.

Реалізації моделі сприяють педагогічні умови: створення культурологічного освітнього середовища; активізація творчого потенціалу студента; реалізація суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу з наданням міжособистісним відносинам статусу культури; насичення змісту навчання гуманітарним дисциплінам культурологічною інформацією, текстами, що відображають етико-деонтологічний характер майбутньої професійної діяльності.

Дана модель є проектом діяльності навчальних закладів у системі загальнокультурного розвитку особистості майбутнього лікаря.

Розроблену систему характеризують такі ознаки: цілеспрямованість і неперервність її етапів; взаємозв'язок усіх підсистем на основі педагогічного інструментарію; моніторинговий супровід формувального експерименту.

5. Уточнено критерії і показники рівнів сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря: мотиваційно-ціннісний (сформованість гуманістичної спрямованості; ставлення до культури, до професії, етико-деонтологічних проблем лікарської діяльності), когнітивно-діяльнісний (сформованість професійних і культурологічних знань; сформованість професійних умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність лікаря), особистісний (сформованість особистісних якостей; спрямованість на самовдосконалення; адекватність самооцінки).

6. Експериментально перевірено розроблену модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури студентів-медиків у процесі гуманітарної підготовки. Отримані результати підтверджують її ефективність. Отож, кількість студентів з високим рівнем сформованості особистісно-професійної культури зросла з 26,7% до 86,5% у ЕГ (відповідно у КГ з 21,6% до 20,0%) за мотиваційно-ціннісним критерієм; з 18,0% до 74,4% в ЕГ (відповідно 16,3% до 27,4% у КГ) за когнітивно-діяльнісним критерієм; з 8,5% до 33,7% (відповідно 10,0% до 15,5% у КГ) за особистісним критерієм.

Проведене дослідження дозволило визначити перспективні напрями подальшої розробки означеної проблеми: формування особистісно-професійної позиції майбутнього лікаря у процесі фахової підготовки; розробка педагогічних умов професійної самореалізації майбутнього лікаря у процесі клінічних практик; дослідження особливостей самовдосконалення майбутніх лікарів у процесі проходження різноманітних практик.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

Монографія

1. Ісаєва О. С. Формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки : [монографія] / О. С. Ісаєва. . – Х. : «Смугаста типографія», 2015. – 364 с.

Статті у провідних фахових, міжнародних періодичних виданнях

2. Ісаєва О. С. Особистісно-орієнтована освіта студентів вищих медичних навчальних закладів / О.С. Ісаєва // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – Херсон : ХНТУ, 2012. – Вип. 2 (7). – С. 333-338.

3. Ісаєва О. С. Визначення суті поняття «медико-педагогічний такт» / О. С. Ісаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 27 (80). – С. 189-196.

4. Ісаєва О. С. Принципи формування професійно-особистісної культури студентів медичних ВНЗ / О. С. Ісаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Вип. 26 (79). – С. 525-532.

5. Ісаєва О. С. Розвиток рефлексії у студентів медичних ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови / О. С. Ісаєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ, 2013. – Вип. 43. – С. 90-97.

6. Ісаєва О. С. Особливості лінгвістичної підготовки студентів вищих медичних навчальних закладів / О. С. Ісаєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного університету ім. К.Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2013. – № 1-2. – С. 129-136.

7. Ісаєва О. С. Навчання культурним нормам студентів-медиків при викладанні англійської мови / О. С. Ісаєва // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 16. Творча особистість вчителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 20 (30). – С. 98-103.

8. Ісаєва О. С. Основні аспекти навчання міжкультурній комунікації студентів-медиків / О. С. Ісаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Перяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Додаток 1 до Випуску 29, Том V : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2013. – С. 439-445.

9. Ісаєва О. С. Ідеї морально-етичного виховання студентів-медиків / О. С. Ісаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Перяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Додаток 1 до Випуску 31, Том VI (48) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 69-80.

10. Ісаєва О. С. Роль емпатії в професійній діяльності лікаря / О. С. Ісаєва // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – Херсон : ХНТУ, 2013. – Вип. 1 (8). – С. 282-286.

11. Ісаєва О. С. Міжкультурна компетенція в структурі іншомовної підготовки / О. С. Ісаєва // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – Херсон : ХНТУ, 2013. – Вип. 2 (9). – С. 271-275.

12. Ісаєва О. С. Особливості формування комунікативної культури майбутнього фахівця медичного профілю / О. С. Ісаєва // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УПА, 2013. – № 38-39. – С. 134-141.

13. Ісаєва О. С. Особистість викладача вищого медичного навчального закладу / О. С. Ісаєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 9-10. – С. 231-237.

14. Ісаєва О. С. Розвиток комунікативної культури студентів вищих медичних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови / О. С. Ісаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. – Вип. 28 (81). – С. 494-500.

15. Ісаєва О. С. Формування культури толерантності студентів як пріоритет вищої медичної освіти / О. С. Ісаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. – Вип. 29 (82). – С. 527-534.

16. Ісаєва О. С. Формування культури іншомовного спілкування / О. С. Ісаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. – Вип. 32 (85). – С. 214-220.

17. Ісаєва О. С. Розвиток творчих умінь студентів вищих медичних навчальних закладів / О. С. Ісаєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ, 2013. – Вип. 44. – С. 57-66.

18. Isayeva O. Ethics of Future Doctors in the Process of Teaching Foreign Language / O. Isayeva // American Journal of Educational Research (Education). – Science and Education Publishing, 2013. – Vol. 1 (11). – P. 517-522. (2013 Impact Factor: 2.275). – Режим доступу : <http://www.sciepub.com/education/content/1/11>

19. Isayeva O. Humaneness in Formation of Awareness in Future Medical Specialists / O. Isayeva // European Applied Sciences. – ORT Publishing, 2013. – Vol. 1 (11). – P. 68-71.

20. Ісаєва О. С. Культура і комунікація як складові інтелектуальної компетентності майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я / О. С. Ісаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Додаток 4 до Випуску 31, Том 1 (9) : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2014. – С. 368-375.

21. Ісаєва О. С. Інноваційний підхід щодо культурно-освітнього середовища вищих навчальних медичних закладів освіти / О. С. Ісаєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – Вип. 13. – С. 157-162. – (Серія «Педагогічні науки»).

22. Ісаєва О. С. Гуманістично-орієнтована мовна «картина світу» як складова професійної компетенції студентів-медиків / О. С. Ісаєва // Витоки педагогічної

майстерності : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – Вип. 14. – С. 114-120. – (Серія «Педагогічні науки»).

23. Isayeva O. S Fostering assertiveness of future doctors in teaching humanities / O. S. Isayeva // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2014. – II (8), Issue : 16. – P. 11-15. – Режим доступу : www.seanewdim.com

24. Isayeva O. Responsibility Formation in Medical Students in the Course of Foreign Language Study / O. Isayeva // International Journal of Education and Practice. – PAK Publishing Group, 2014. – Vol. 2, Number 1, 2. – P. 1-8. – Режим доступу : <http://pakinsight.com/?ic=archive&journal=61&month=01-2014&issue=1>

25. Isayeva O. Teaching humanities as an integral part of higher medical education / O. S. Isayeva // Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives. – The 2nd International symposium proceedings (February 15, 2014). – Vienna, 2014. – P. 75-80.

26. Isayeva O. Modeling Cultural Competence in Teaching Humanities to Medical Students / O. Isayeva // American Journal of Educational Research (Education). – Science and Education Publishing, 2014. – Vol. 2 (12B). – P. 51-55. – Режим доступу : <http://www.sciepub.com/education/content/2/12B>

Інші видання

27. Ісаєва О. С. Терміни медицини як основа культури й комунікації майбутніх фахівців / О. С. Ісаєва // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія : Філологічні науки. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2013. – № 20 (269). – С. 130-136.

28. Ісаєва О. С. Іншомовна підготовка як чинник формування комунікативної культури майбутнього медичного працівника / О. С. Ісаєва // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острого : Національний університет «Острозька академія», 2013. – Вип. 36. – С. 29-32.

29. Ісаєва О. С. Формування культури іноземної мовленнєвої компетенції в студентів вищих медичних навчальних закладів / О. С. Ісаєва // Волинь філологічна : текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – С. 57-63.

30. Ісаєва О. С., Шумило М. Ю. Терміни і термінотворення як важливі компоненти професійно-орієнтованої лексики / О. С. Ісаєва, М. Ю. Шумило // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острого : Національний університет «Острозька академія», 2012. – Вип. 27. – С. 23-24.

31. Ісаєва О. С., Царик Г. М., Шумило М. Ю. Формування англomовної професійної компетенції у студентів-медиків / О. С. Ісаєва, Г. М. Царик, М. Ю. Шумило // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К. : КиМУ, 2011. – Том V (30). – С. 192-197.

32. Ісаєва О. С. Компетентнісний підхід як складова змісту гуманітарної освіти вищих навчальних медичних закладів / О. С. Ісаєва // Матер. методолог. семінару

«Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації» (3 квіт. 2014 р., м. Київ) : [у 2 ч.]. – К. : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. – Ч. 2. – С. 90-97. – Режим доступу : <http://www.naps.gov.ua/ua/activities/publications/>

33. Ісаєва О. С. Вплив мови і культури на студентів-медиків у вивченні англійської мови / О. С. Ісаєва // Мова : класичне – модерне – постмодерне : зб. наук. статей / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – К. : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2014. – Вип. 1. – С. 63-71.

Опубліковані праці апробаційного характеру

34. Ісаєва О. С. Формування мотивів професійної діяльності майбутніх лікарів / О. С. Ісаєва // Achievement of high school – 2012 : матер. за VIII междунар. науч. практ. конф. (17-25 November, 2012). – Педагогически науки. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. – Том 14. – С. 3-6.

35. Ісаєва О. С. Розвиток менталітету студентів вищих медичних навчальних закладів / О. С. Ісаєва // Сучасна освіта в умовах реформування : проблеми, теорія, практика : матер. наук.-практ. конф. (22 листопада 2012 р.). – Х. : ХНПУ, 2012. – С. 46-47.

36. Ісаєва О. С. Культурологічний аспект у формуванні фахової компетенції / О. С. Ісаєва // Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (6 грудня 2012 р.). – Рівне : РІ КУП НАН України, 2012. – С. 177-179.

37. Ісаєва О. С. Проблеми формування професійної етики майбутнього лікаря / О. С. Ісаєва // Dny vědy – 2013 : mater. IX mezinár. věd.-prakt. konf. (27.03.2013-05.04.2013). – Pedagogika. – Díl 15. – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o, 2013. – S. 98-100.

38. Ісаєва О. С. Питання лінгвістичної підготовки майбутніх медичних працівників / О. С. Ісаєва // Efektivní nástroje moderních věd – 2013 : mater. IX mezinár. věd.-prakt. konf. (27.04.2013-05.05.2013). – Pedagogika. – Díl 20. – Praha : Publishing House «Education and Science» s.r.o, 2013. – S. 68-71.

39. Ісаєва О. С. Розвиток рефлексивної культури майбутнього фахівця / О. С. Ісаєва // Europejska nauka XXI powieką – 2013 : mater. IX międ. nauk.-prakt. konf. (07-15 maja 2013 r.). – Pedagogiczne nauki. – Vol. 14. – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – S. 31-33.

40. Ісаєва О. С. Особливості професійної діяльності лікаря / О. С. Ісаєва // Новината за напреднали наука – 2013 : матер. за IX междунар. науч. практ. конф. (17-25 мая, 2013 р.). – Педагогически науки. – Том 17. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. – С. 55-58.

41. Ісаєва О. С. Комунікативна компетентність майбутнього фахівця-медика / О. С. Ісаєва // Vedecky pokrok na prelomu tysyachalety – 2013 : mater. IX mezinár. věd.-prakt. konf. (27.05.2013-05.06.2013). – Pedagogika. – Díl 20. – Praha : Publishing House

«Education and Science» s.r.o, 2013. – S. 28-31.

42. Ісаєва О. С. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього лікаря / О. С. Ісаєва // Nauka i inowacją – 2013 : mater. IX międ. nauk.-prakt. konf. (07-15 października 2013 r.). – Pedagogiczne nauki. – Vol. 9. – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – S. 15-17.

43. Ісаєва О. С. Роль комунікативної культури у становленні студента-медика при викладанні англійської мови / О. С. Ісаєва // Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (7-8 червня 2013 р.). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. – С. 77-81.

44. Ісаєва О. С. Поняття «культура здоров'я особистості» / О.С. Ісаєва // Aktualne problem nowoczesnych nauk – 2013 : mater. IX międ. nauk.-prakt. konf. (07-15 czerwca 2013 r.). – Pedagogiczne nauki. – Vol. 17. – Przemysł : Nauka i studia, 2013. – S. 5-7.

45. Ісаєва О. С. Компетентнісний підхід у вивченні іноземної мови / О. С. Ісаєва // Научният потенциал на света – 2013 : матер. за IX междунар. науч. практ. конф. (17-25 септември, 2013). – Педагогически науки. – Том 9. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. – С. 21-23.

46. Ісаєва О. С. Індивідуально-професійне самовизначення майбутнього лікаря як чинник формування культури здоров'я / О. С. Ісаєва // Образованието и науката на ХХІ век – 2013 : матер. за IX междунар. науч. практ. конф. (17-25 октомври, 2013). – Педагогически науки. – Том 7. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. – С. 38-40.

47. Ісаєва О. С. Культура ділового спілкування майбутнього фахівця / О. С. Ісаєва // Сучасна вища і середня освіта в умовах реформування : проблеми, теорія, практика : матер. наук.-практ. конф. (22 листопада 2013 р.). – Х. : ХНПУ, 2013. – С. 46-47.

48. Ісаєва О. С. Виховання організаційної культури у медичному навчальному закладі / О. С. Ісаєва // Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (5 грудня 2013 р.). – Рівне : О. Зень, 2013. – С. 236-238.

49. Ісаєва О. С. Формування соціокультурного компонента у студентів-медиків при викладанні англійської мови / О. С. Ісаєва // Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку регіонів : матер. XV Міжнар. наук.-практ. конф. – Кременчук : КрНУ імені Михайла Остроградського, 2013. – С. 32-33.

50. Ісаєва О. С. Етикетний дискурс студентів-медиків як невід'ємна складова культури / О. С. Ісаєва // Філософсько-теоретичні та практико-зорієнтовані аспекти випереджаючої освіти для сталого розвитку : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (5-6 грудня 2013 р.). – Дніпропетровськ : «Роял Принт», 2014. – Ч. I. – С. 31-32.

51. Ісаєва О. С. Виховання студентів-медиків як «мистецтво розвитку свідомості і волі» / О. С. Ісаєва // Ідеї К. Д. Ушинського в сучасній педагогіці (до 190-річчя від дня народження К. Д. Ушинського) : матер. Міжнар. наук.-практ.

конф. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 193-202.

52. Ісаєва О. С. Імплементация макаренківських поглядів навчання і виховання у вищих навчальних медичних закладах / О. С. Ісаєва // Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти : матер. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Полтава : НПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – С. 42-43.

53. Ісаєва О. С. Професіоналізм сучасного медика – складова компетентнісного підходу гуманітарних дисциплін / О. С. Ісаєва // Освітні інновації : філософія, психологія, педагогіка : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (3 грудня 2014 р.) : [у 4 ч.]. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2014. – Ч. 4. – С. 91-94.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

54. Ісаєва О. С. Методичні вказівки з англійської мови для студентів I – II курсів (розмовні теми) / Гурська А. І., Ісаєва О. С., Марченко Л. Г. та ін. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2000. – 122 с. (0,7 друк. арк.)

55. Ванівська О. С. Хірургічна стоматологія. Методичні вказівки з англійської мови для студентів I-II курсів стоматологічного факультету / О. С. Ванівська. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2005. – 49 с.

56. Ісаєва О. С. Англійська мова для студентів-стоматологів : Підручник / О. С. Ісаєва, Н. В. Кучумова, М. Ю. Шумило. – Львів : «Кварт», 2008. – 421 с. (2,45 друк. арк.)

57. Ісаєва О. С. Посібник з німецької мови для студентів I курсу медичного факультету (1 і 2 модулі) / О. С. Ісаєва, Д. О. Варецька, М. Ю. Шумило. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2010. – 154 с. (0,89 друк. арк.)

58. Ісаєва О. С. Методичні вказівки з англійської мови для студентів II курсу медичного факультету (5 модуль) / О. С. Ісаєва, М. Ю. Шумило., Н. В. Кучумова. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2009. – 160 с. (0,93 друк. арк.)

59. Ісаєва О. С. Посібник з англійської мови для студентів II курсу медичного факультету (2 модуль) / О. С. Ісаєва, М. Ю. Шумило. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2011. – 223 с. (1,29 друк. арк.)

60. Англійська мова за професійним спрямуванням для студентів-медиків: Підручник / Ісаєва О.С., Аврахова Л.Я., Прокоп І.А., Шумило М.Ю. та ін. – Львів : Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, 2013. – 546 с. (3,17 друк. арк.)

61. Ісаєва О. С. Англійська мова у становленні професійної толерантності

фахівців сфери охорони здоров'я / О. С. Ісаєва // Науковий вісник інноваційних технологій : науково-методичне видання. – Кіровоград : Науково-дослідний центр інноваційних технологій, 2013. – № 2 (4). – С. 75-83.

АНОТАЦІЇ

Ісаєва О. С. Теоретичні і методичні засади формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2016.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки.

У дисертації вперше науково обґрунтовано теоретико-методичні й концептуальні засади формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря у процесі гуманітарної підготовки, на основі комплексного підходу щодо методологічних ідей і положень культурологічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, акмеологічного, особистісного, діяльнісного, деонтологічного підходів у дослідженні й вирішенні означеної проблеми; розроблено й експериментально реалізовано модель науково-методичної системи формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря, що інтегрує концептуально-цільову підсистему, котра включає мету, завдання, методологічні підходи, принципи; структурно-діяльнісну підсистему, що містить професійний і особистісний блоки (професійний блок, що у якості цінностей уключає професійні цілі, професійні мотиви, професійну спрямованість, професійні знання та вміння, котрі сприяють формуванню професійної компетентності майбутнього лікаря, забезпечують його професійне зростання; особистісний блок, що у якості цінностей уключає здібності, якості та властивості майбутнього лікаря, котрі сприяють формуванню спрямованості на професію лікаря, забезпечують сформованість особистісної позиції, розвиток особистісної культури і подальше самовдосконалення); функціонально-технологічну підсистему, що включає етапи (мотиваційно-орієнтаційний, когнітивно-процесуальний, рефлексивно-оцінний) та педагогічний інструментарій (форми, методи, прийоми, засоби) формування особистісно-професійної культури майбутнього лікаря; виявлено педагогічні умови, що сприяють формуванню особистісно-професійної культури майбутнього лікаря. Уточнено: суть особистісно-професійної культури майбутнього лікаря як бінарного інтегрованого динамічного утворення, яке включає систему професійно-особистісних цінностей на засадах гуманістичних і культурологічних принципів, медичної етики та деонтології, що визначають його діяльність і поведінку в

різноманітних професійних ситуаціях; критерії і показники рівнів сформованості особистісно-професійної культури майбутнього лікаря.

Ключові слова: професійна культура, особистісно-професійна культура, майбутні лікарі, гуманітарна підготовка, мовна підготовка, професійна підготовка, модель, науково-методична система, формування.

Исаева О. С. Теоретические и методические основы формирования личностно-профессиональной культуры будущих врачей в процессе гуманитарной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования личностно-профессиональной культуры будущих врачей в процессе гуманитарной подготовки.

В диссертации впервые научно обоснованы теоретико-методические и концептуальные основы формирования личностно-профессиональной культуры будущего врача в процессе гуманитарной подготовки, на основе комплексного подхода к методологическим идеям и положениям культурологического, аксиологического, системного, компетентностного, акмеологического, личностного, деятельностного, деонтологического подходов в исследовании и решении этой проблемы; разработана и экспериментально реализована модель научно-методической системы формирования личностно-профессиональной культуры будущего врача, интегрирующая концептуально-целевую подсистему, которая включает цель, задачи, методологические подходы и принципы, содержательно-деятельностную подсистему, содержащую профессиональный и личностный блоки (профессиональный блок, содержащий в качестве ценностей профессиональные цели, профессиональные мотивы, профессиональную направленность, профессиональные знания и умения, которые способствуют формированию профессиональной компетентности будущего врача, обеспечивают его профессиональный рост; личностный блок, содержащий в качестве ценностей способности, качества и свойства будущего врача, которые способствуют формированию направленности на профессию врача, обеспечивают сформированность личностной позиции, развитие личностной культуры и дальнейшее самосовершенствование); функционально-технологическую подсистему, включающую этапы (мотивационно-ориентационной, когнитивно-процессуальной, рефлексивно-оценочной) и педагогический инструментарий (формы, методы, приемы, средства) формирования личностно-профессиональной культуры будущего врача; выявлены педагогические условия, способствующие формированию личностно-профессиональной культуры будущего врача. Уточнены суть личностно-профессиональной культуры будущего врача как бинарного интегрированного динамического образования, включающего систему

профессионально-личностных ценностей на основе гуманистических и культурологических принципов, медицинской этики и деонтологии, определяющие его деятельность и поведение в различных профессиональных ситуациях; критерии и показатели уровней сформированности личностно-профессиональной культуры будущего врача.

Ключевые слова: профессиональная культура, личностно-профессиональная культура, будущие врачи, гуманитарная подготовка, языковая подготовка, профессиональная подготовка, модель, научно-методическая система, формирование.

Isayeva O.S. Theoretical and methodical principles of personal and professional culture formation of future doctors in the process of humanitarian training. – Manuscript.

Thesis for a Doctoral degree in Pedagogy, specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis is a theoretical and experimental research of the problem of personal and professional culture formation of future doctors in the humanitarian training process.

Theoretical, methodological and conceptual principles of the formation of personal and professional culture of future doctors in the process of humanitarian training have been scientifically substantiated for the first time in the thesis based on an integrated approach to methodological ideas and regulations of systemic, cultural, axiological, acmeological, personal, activity-based, deontological approaches in the study and solution of the above-mentioned problems; the model of scientific and methodical system of personal and professional culture formation of a future doctor has been elaborated and experimentally implemented that integrates conceptual and targeted subsystem including goals, objectives, methodological approaches (systemic, cultural, axiological, acmeological, personal, activity-based, deontological), principles (humanization and democratization; integrity; culturalization of learning content; culture and nature correspondence; individualization; continuity; integration on the cultural basis; dialogic communication; scientific; regularity and consistency; connection of training with practical activities); structural and activity-based subsystem containing professional and personal blocks (professional block includes professional goals, professional motives (motivational targeted component), professional knowledge and skills as values which contribute to the formation of professional competence of a future physician providing professional direction and professional growth; personal block (personal component) includes skills, qualities and properties of a future doctor as the values which contribute to the formation of medical profession orientation, and provide formation of personal position, based on the principles of morality and common culture, to which a doctor "conquers" his thoughts, feelings and emotions, actions and conduct, behavior style in various situations of both personal and professional life as well as activities and also ensures the development of personal culture and further self-improvement); functional and technological subsystem comprising approaches (motivational orientation, cognitive

processual, reflective evaluated) and pedagogical means (forms, methods, techniques, means) of personal and professional culture formation of a future doctor; it has been identified pedagogical conditions contributing to the formation of personal and professional culture of a future doctor (culturological interpretation of investigated data; integration of knowledge on the culturological basis; creating culture-creative educational environment by organizing conditions of cooperation between teachers and students in various activities).

It has been clarified: the essence of personal and professional culture of a future doctor is an integrated dynamic binary formation which includes the system of professional and personal values on the basis of humanistic and cultural principles of medical ethics and deontology determining its activity and behavior in various professional situations, criteria and indicators of the levels of personal and professional culture formation of a future doctor: motivational axiological (formation of humanistic orientation; attitude to culture, profession, ethical and deontological problems of a doctor's activity), cognitive activity-based (formation of professional and cultural knowledge, formation of professional abilities and skills, which provide professional activities of a doctor), personal (formation of personal qualities; orientation at self-improvement, adequacy of self-estimation).

Key words: professional culture, personal and professional culture, future doctors, humanitarian training, linguistic training, professional training, model, scientific and methodical system, formation.